

התקדמות איראן בתכנית הגרעין - היש אסטרטגית התמודדות חלופית?

שמעון שטיין | 18 בינואר, 2023 | גיליון 1684

בראיון שפורסם בעיתון הארץ ב-1 בינואר קבע תמיר הימן, לשעבר ראש אמ"ן וכיום מנהל המכון למחקרי ביטחון לאומי, כי האסטרטגיה הישראלית שחתרה (והותרת) "להפלת" הסכם הגרעין עם איראן נכשלה למעשה וכי שלושה ראשי ממשלת ישראל האחרונים חתרו ליעד זה בלי שהציגו תכנית חלופית יעילה. ישראל, ארצות הברית ומדינות נוספות הצליחו לגרום דחייה/האטה בלבד בהתקדמות פרויקט הגרעין הצבאי האיראני, כשמקביל לא התממשה תקווה לשינוי המשטר באיראן שאולי יביא בעקבותיו לשינוי בכוונות איראן להגיע לפצצה. הסיכוי לשינוי בתמונת המצב, אם ארצות הברית תשנה את גישתה הנוכחית, שאין בה כדי להרתיע את איראן מהמשך החתירה לפצצה. בהעדר שינוי במצב הקיים על ישראל להיערך ליום שלמחרת - למציאות של מזרח תיכון עם איראן כמדינת סף, מינימום, ובהמשך למאמץ של מדינות נוספות באזור לקדם תכניות גרעין על מנת להשיג את הערובה האולטימטיבית לשרידות משטריהן.

[בראיון שפורסם בהארץ ב-1 בינואר](#) קבע תמיר הימן, לשעבר ראש אמ"ן וכיום מנהל המכון למחקרי ביטחון לאומי, כי האסטרטגיה הישראלית שנועדה "להפיל" את הסכם הגרעין עם איראן נכשלה למעשה וכי שלושה ראשי ממשלת ישראל האחרונים חתרו ליעד זה בלי שהציגו תכנית חלופית יעילה. "אני מוצא [גרס היימן] מבוכה אדירה וחוסר עקביות אסטרטגית שאני לא מצליח להבין..." - האשמה חמורה כלפי ההנהגות המדיניות, המאפיינות את האיום הגרעיני האיראני כאיום קיומי.

לדברי הימן, במצב שנוצר על ישראל לפעול בשני צירים: ציר הסכם (ה-JCPOA הוא עסקה - deal, לא הסכם), וציר תקיפה. כדי לקדם את ציר ההסכם/עסקה יש להציע לאיראן הסדר מפתה מאוד ובתמורה לדרוש ממנה לרסן את ההתקדמות בתכנית הגרעין (מלווה בפקוח חוזרני של הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית - סבא"א). אשר לציר התקיפה, היימן סבור שיש מתכון לתקיפה צבאית ישראלית אפקטיבית שלא תסלים לכדי מלחמה אזורית. באותה נשימה הוסיף: "יש לנו יכולות חד משמעיות והן יהיו מאוד אפקטיביות, אבל זה יוביל אותנו לשתי התפתחויות שאני לא יודע אם הן וודאיות, אבל הן מסוכנות: מלחמה אזורית והאצה של מוטיבציה איראנית ללכת לפצצה ביום שאחרי התקיפה..." ואם בכך אין די, היימן הדגיש תובנה היסטורית, שאמורה להעלות סימני שאלה לגבי אופציית התקיפה עקב המחיר הכבד שישראל

עלולה לשלם בגינה, ולפיה "...כל מלחמה נגד גרעין היא מלחמה על זמן. ההיסטוריה מוכיחה שממשל שמחליט ללכת על גרעין יגיע לכך... כל תקיפה יכולה להפוך את האסטרטגיה האיראנית מעמימות להפגנת כח מבחינת גרעין...". ותובנה היסטורית נוספת: "...מי שיש לו עצמה גרעינית שורד...". שתי תובנות שהמסקנה העולה מהן היא שגם תקיפה שתפגע באיראן בממד היכולות בלבד, תגביר את המוטיבציה האיראנית להגיע לפצצה.

לנוכח הביקורת על האסטרטגיה הישראלית הנוכחית להתמודדות עם התקדמות איראן לגרעין, או היעדרה, נשאלת השאלה: האם יש אסטרטגיה חלופית לפעולה, שתמנע מאיראן השגת נשק גרעיני?

ספק אם האסטרטגיה החלופית שהימן מציע שונה מהותית מהאסטרטגיה שלדבריו נכשלה. המכנה המשותף לכולן הוא הרצון להאט את פיתוח תכנית הגרעין האיראנית, אם באמצעות סנקציות ופעולות באיראן ומחוצה לה הפוגעות במתקנים ובכוח אדם כדי להסיג את פרויקט הגרעין לאחור, ובמקביל לבנות אופציה צבאית למקרה שמסלול הדיפלומטיה/סנקציות יכשל וכך להרוויח זמן בתקווה לחילופי משטר, שאולי יביאו שינוי בכוונות להגיע לייצור פצצה גרעינית, ואולי לא. האם זו אסטרטגיה להתמודדות עם התקדמות איראן לגרעין צבאי? – כנראה אין כזו בנמצא.

להתמודדות עם הגרעין האיראני שני ממדים - הכוונות והיכולות. את כוונת המשטר האיראני לבנות אופציה גרעינית יש לראות לא רק בהקשר שרידותו של המשטר, מטרה חשובה בפני עצמה מבחינתו, אלא גם תוצאה של תפיסת האיום הנשקף לאיראן. במבט על האזור, איראן רואה סביבה מדינות גרעיניות. לאיראן גם אין תשובה קונבנציונאלית לנוכחות הצבאית האמריקאית באזור, אשר התחזקה בתחילת שנות התשעים של המאה הקודמת. לפיכך, בניית אופציה גרעינית, גם אם היא כרוכה בהשקעה מאסיבית בשלב הראשון, תהפוך את איראן לחסינה מפני גורל דומה לזה שפקד את עיראק תחת שלטון סדאם חוסיין. לכן, כל עוד לא תשתנה תמונת האיום וגם המשטר בטהראן ימשיך לחשוש להישרדותו, אין כל סיבה להניח שאיראן תסטה מחתירתה להשיג יכולת גרעינית.

מאז שהתברר שמשטר ההאייטולות באיראן חידש את תכנית הגרעין, נרתמה ישראל בתחילה למאמץ למנוע ממנה להשיג סיוע חיצוני לבניית התשתית המדעית-טכנית הקשורה למעגל הדלק הגרעיני - מאמץ שנשא הצלחה חלקית. בהמשך, ישראל ביקשה לעכב את התפתחות התכנית באמצעות פעולות חשאיות ונקיטת צעדים מדיניים וכלכליים-פיננסיים. מאמצים אלו הביאו לכך, שבחלוף למעלה משלושה עשורים של מאמץ בלתי פוסק, טרם עלה בידי איראן להשלים את משימתה השגת פצצה גרעינית. אך עיכוב התכנית או דחייתה אין פירושה שאיראן שינתה את כוונתה האסטרטגית, נהפוך הוא. איראן נחושה מתמיד להשיג את היעד שאליה היא קרובה כיום, כאשר הוויכוח ניטש סביב השאלה האם איראן כבר הגיעה למעמד של מדינת סף גרעיני, או היא קרובה מאוד להשלמת התנאים הנחוצים לשם כך, קרי, העשרת אורניום לרמה של 90 אחוזים (היכולת הטכנית קיימת והשאלה היא כמה זמן ייקח על מנת לצבור כמות

מספקת לייצור מספר פצצות), מתקן נפץ (קיימים חילוקי דעות לגבי השלב שאיראן נמצאת בו בהיבט זה) ואמצעי שיגור. ההערכה היא, כי בידי איראן מצויה היכולת הטכנית וכי ה"פריצה לפצצה" תלויה בהחלטה מדינית.

גם את החלטת ממשל הנשיא טראמפ (בתמיכתו הפעילה של ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו) לפרוש מעסקת ה-JCPOA יש לראות בהקשר של עיכוב/דחיה. הפרישה מהעסקה שלמרות כל מגרעותיה תרמה לעיכוב, אך הגבירה את המוטיבציה האיראנית, למרות סנקציות נוספות שהושטו עליה, להתקדם במידה משמעותית ליעדה.

אמצעי נוסף לעכב את התקדמות התכנית הוא תקיפה צבאית של התשתית הגרעינית. הדוגמא של תקיפת הכור אוסיראק בעיראק (1981) אינה רלוונטית לענייננו, הגם שאם במאמצי דחיה/עיכוב עסקינן, מאז ועד היום ומסיבות שונות נוספות, לעיראק אין יכולת גרעינית. לאיראן, (שלא כמו לעיראק בשעתו) תשתית מבוזרת וקשה להריסה במכה אחת. בלי להתייחס לסוגיית היכולת הישראלית לפגוע אנושות בתשתית הגרעינית וכך להסיגה במידה ניכרת לאחר, יש לזכור את אמירותיו של הימן לגבי הסיכונים הכרוכים בתקיפה צבאית.

אמצעי נוסף, רלוונטי למצב כיום, לעכב את מאמצי איראן להגיע לגרעין היא הרתעה אמריקאית. אמינה. הרתעה ישראלית, כל כמה שתהיה אמינה, לא יהיה בה די להרתיע את איראן מלעשות את הצעדים האחרונים שעוד נותרו להשלמת התכנית. הצהרות דוגמת "כל האופציות על השולחן" ואף ההצהרה כי ארצות הברית לא תאפשר לאיראן להגיע לפצצה, אין בהן כדי להרתיע את איראן. האתגר שניצב בפני ישראל הוא לכן להביא לשינוי בעמדת ארצות הברית. השינוי יצטרך להתבטא בהחרפת הסנקציות ובידוד הדוק יותר של איראן, בצד הצבת קו אדום שיחייב את ארצות הברית למהלך צבאי אם איראן תחצה אותו. בכל אלו יהיה כדי להפוך את ההרתעה האמריקאית לאמינה יותר מכפי שהיא כיום.

חסרונה של האסטרטגיה הנוכחית, וכפועל יוצא הביקורת עליה, הוא בכך שהיא לא מומשה במלואה עד כה. הסיכוי למימושה המלא, באמצעים מדיניים, כלכליים ו/או צבאיים, אינו תלוי בישראל שיכולה לתרום את חלקה כפי שעשתה זאת עד היום בהצלחה חלקית. לכן, על ישראל להמשיך במאמציה לרתום בראש וראשונה את ארצות הברית ומדינות נוספות לגבות ביתר שאת את הצהרותיהן בדבר נחישותן למנוע מאיראן להשיג את הפצצה. האופציה הצבאית המוזכרת אינה אסטרטגיה חילופית, אלא אמצעי נוסף לעכב את התקדמות איראן להשגת הפצצה. גם אם תמומש בהצלחה, ספק אם יהיה בה כדי לשנות את כוונות המשטר. נהפוך הוא, היא אף עלולה להגביר את המוטיבציה ואת החלטת המשטר "לפרוץ לפצצה" (יוזכר מקרה עיראק בעקבות הריסת הכור אוסיראק). פקיסטן וצפון קוריאה גם הן דוגמאות לכך שמדינות הנחושות להשיג פצצה משיגות בסופו של דבר את מטרתן. מאחר והצלחתה של האסטרטגיה המשלבת לחץ מדיני, כלכלי והרתעתי, אשר נועדה לפגוע ביכולות האיראניות אינה מבטיחה שינוי בכוונות המשטר ובנחישותו להגיע לפצצה, על ישראל להיערך ליום שלמחרת ולהתאים את אסטרטגיית הביטחון שלה למציאות - לא רק של איראן גרעינית, אלא

גם לאפשרות שמדינות נוספות יחליטו ללכת בדרכה של איראן, לפתח תכנית גרעין וכך להשיג ערובה אולטימטיבית לשרידות משטריהן.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט